

15^e jrg 1992, nr. 3

''Kroniĳck''

Correspondentie-adres:

Oudheidkundige kring Doorst

Bank: Rabo Bank, Twello - Banknummer 36.28.09.267
Postbank 1664122

DOOR EEN MISVERSTAND ZIJN ER IN SOMMIGE ARTIKELEN ZEER
VEEL TYPEFOUTEN BLIJVEN STAAN.
DE REDAKTIE BIEDT ZOWEL DE SCHRIJVERS ALS DE LEZERS
HIERVOOR HAAR VERONTSCHULDIGING AAN.

DE REDAKTIE.

Oudheidkundige kring Doorst

1992 15e jaargang nr 3.

Bestuur:

- Voorzitter : Mr C.G. Bieze-van Eek, Rijksstraatweg 103,
7391 MK Twello, tel. 05712-74859
- Secretaris : L. Sevenster, Schadewijkpad 11.
7391 TJ Twello, tel. 05712-72037
- Penningmeester : B. v/d Hoek, H.W. Iordensweg 47
7391 KD Twello, tel. 05712-71247
- Leden : A.J. Bessels, Enkweg 9a Posterenk
Mr J.H. Hermsen, Rozenhoflaan 10 Zutphen
H.J. ten Hove, Tuinstraat 24 Voorst
J. Lubberts, Kon. Wilhelminastr 10 Terwolde
- Redactieadres : J. Lubberts, Kon. Wilhelminastr 10
7396 AJ Terwolde, tel. 05717-1760

De contributie bedraagt Fl 25,- per persoon. Voor gehuwden of samenwonenden op hetzelfde postadres Fl 30,-.

INHOUD.

blz. 2. Van de voorzitter.	C.G. Bieze-van Eek.
blz. 3. Oude foto's spreken.	L. Sevenster.
blz. 5. Processies.	T. Kupers.
blz. 9. Wilp van vroeger tot nu.	A.J. Fransen,
blz. 10. Ons fotoarchief.	L. Sevenster.
blz. 12. Een tekenende kasteelheer.	J. Harenberg.
blz. 16. Enkele archeologische vondsten.	J. Groenenberg.
blz. 17. De mysterieuze sacrofagen van Teuge.	J.J. Speelziek.
blz. 26. Overzicht artikelen Kronijck.	J. Lubberts.
blz. 28. Van de redactie.	J. Lubberts.

NIETS UIT DEZE UITGAVE MAG WORDEN OVERGENOMEN ZONDER TOESTEMMING VAN DE REDACTIECOMMISSIE.

VAN DE VOORZITTER.

Geachte leden,
Normaal gesproken treft u in de Kronijck artikelen aan over een ver verleden. Het gebeurt niet vaak dat ik het woord tot u richt in de Kronijck, omdat ik mij binnen de vereniging bezig houd met de dagelijkse en toekomstige zaken.
Van mij nu deze keer een stukje over een zeer recent verleden.

Tijdens de Klompenweek in Twello heeft de Oudheidkundige Kring ook dit jaar week akte de presence gegeven. Dank zij een goed team van vrijwilligers was het mogelijk om van woensdag 9 september tot en met zaterdag 12 september dagelijks met een stand aanwezig te zijn.

Het bestuur op bezoek bij het 500 ste lid. Van l. naar r. mevr. Bieze-van Eek, voorz. Hr en mevr. G.J. Roeterdink en B. v/d Hoek, penningmeester. Foto L. Sevenster.

Het uitdragen van de doelstellingen van de vereniging gebeurde in deze stand onder andere door de aandacht te vestigen op het gemeentelijk monument "De Sluinen" in Wilp-Achterhoek, dat in een deplorabele toestand verkeert.
Dit bood een goed uitgangspunt voor een tweede doel, namelijk het werven van nieuwe leden.

Ik ben verheugd u mede te kunnen delen dat hierbij een mijlpaal in het bestaan van onze vereniging is bereikt.

De heer en mevrouw G.J. Roeterdink hebben zich op 12 september 1992 samen opgegeven, bij standmedewerker de heer Kupers, als lid van de Oudheidkundige Kring Voorst. Zij hebben daarmee het aantal leden op 500 gebracht.

Namens het bestuur heet ik hen hierbij van harte welkom. Ik hoop dat zij als lid van onze vereniging een plezierige tijd zullen hebben en dat wij hen vaak op onze bijeenkomsten zullen kunnen begroeten.

Ook de andere leden die op de Klompenweek of daarna lid zijn geworden en dus voor de eerste keer als lid een Kronijck ontvangen, bij deze hartelijk welkom.

Nu we met zo vele leden zijn, doe ik een beroep op u allen, oude en nieuwe leden om onze bloeiende vereniging in stand te houden.

Wij hebben dringend behoefte aan actieve leden die bijvoorbeeld bestuurslid zouden willen worden (er komen plaatsen vacant) of plaats willen nemen in een van de commissies of stukjes willen schrijven voor de Kronijck.

Willen die leden die hiervoor belangstelling hebben contact opnemen met onze secretaris de heer Sevenster, tel. 05712-72037.

Tot spoedig ziens,

C.G. Bieze-van Eek, voorzitter.

OUDE FOTO'S SPREKEN.

Sedert het begin van onze verzameling oude foto's in augustus 1990 is het aantal zeer snel gegroeid. In okt '92 kon de O.K.V. haar 3000 ste foto met hoekjes opplakken op het fotokarton. Momenteel wordt ons archief op een andere wijze gerangschikt. Tot. nog toe werden de binnen gekomen topografische foto's per dorp gerubriceerd en elk onderwerp kreeg een eigen volgnummer. C 106-5 is Twello, de villa "Het schadewyck", de 5' foto. Het bleek echter zeer moeilijk een bepaald pand snel terug te vinden en je moest nog veel meer zoeken naar de belendende percelen. We zochten naar een betere oplossing en vonden deze door alle foto's opnieuw te coderen en nu op straatnaam en het nummer van het pand. Dat is wel dorps-overschrijdend, maar het werkt veel beter. "Het Schadewyck" is nu Veenhuisw. 49-5.

De tweede foto van de verdwenen boerderij naast het Schadewyck wordt nu "Veenhuisw. bij 49-2". Natuurlijk verzamelen we niet alleen oude foto's, regelmatig worden panden gefotografeerd en afgedrukt op ons formaat 13 x 18 cm.

En nu onze mijlpaal-foto, de 3000' van onze kollektie.

De heer J. Harenberg uit Zutphen fotografeerde "De Leeuwenberg" in Wilp op 11 april 1964. De naam van de boerderij is ontleend aan het 16' eeuwse kasteel "De Leeuwenberg", ook wel het huys "Bentinck" genaamd. Deze naam is afkomstig van Johan Bentinck tot Leeuwenberg, die in 1599 als eigenaar wordt genoemd. Het kasteel was een leen van het "Huys Wilp". Via de familie Van Welderen kwam het in handen van de familie Van Lynden.

Toen Mechteld Jacomina van Lynden in 1736 trouwde met haar "buurjongen" Wilhem Harmen Baron van Broeckhuizen van De Lathmer, werd haar huis "De Leeuwenberg" een onderdeel van de Lathmer in Wilp. Het kasteel verviel meer en meer, de grachten slibden dicht, de brug verrotte. De Leeuwenberg werd in 1866 door de eigenaar L. Hulscher uit Deventer afgebroken. Op de plek van het kasteel werd een boerderij gebouwd. De laatste boer-eigenaar was Jacob Wullink, geboren op 10 juni 1912, zoon van Jacob Wullink en Willemina Willemsen. Jacob heeft, samen met zijn zuster, jarenlang het boerenbedrijf voortgezet. Tot 1952 was het huisnummer Wilp, D10, daarna Rijksstraatweg 22.

Onze 3000' foto, de boerderij "De Leeuwenberg" in Wilp in 1964
Foto J. Harenberg, Zutphen.

Na zijn pensionering verkocht hij de boerderij aan de familie Piek, die de plaats verbouwde tot woonboerderij met een rijk interieur aan antiek. Helaas vatte op 18 augustus 1980 de boerderij vlam, waarbij het vuur in korte tijd het rieten dak bereikte. Blussen bleek een hopeloze zaak en er bleef van de oude boerderij niets meer over dan geblakende muren. Uiteindelijk besloot de familie Piek de resten van de boerderij en de omliggende gronden te verkopen aan de familie Reusken. Deze verkocht de bijna herbouwde boerderij aan de familie Keurhorst. Zij voltooide de nieuwbouw en nu prijkt de naam "De Oude Leeuwenberg" weer op de nieuwe hekpilaren.

L. Sevenster.

PROCESSIES.

De al wat oudere generatie in onze lezerskring herinnert zich ongetwijfeld nog wel de sacramentsprocessies die tot midden 1960 in de katholieke parochies van onze gemeente werden gehouden. Voor de R.K. Katholiek was dit een verplichte vrije dag. In Bussloo trok men op de avond van Sacramentsdag, de donderdag na de eerste zondag na Pinksteren, door de Busslooselaan in processie naar de tuin voor de woning van Naardus Horstink (later woonde daar meester Groot Bruinderink). Daar was een rustaltaar opgesteld feestelijk versierd met bloemen en kaarsen. Een rustaltaar had in principe eenzelfde functie als het altaar (de tafel) in de kerk, maar was van eenvoudig materiaal gemaakt.

Sacramentsprocessie te Klarenbeek in 1956
coll.A.A.G.Bloem.

Hier werd dan een preek gehouden en dan keerde men terug naar de kerk waar dan met een feestelijk gezongen Te Deum laudamus (U God loven wij) deze plechtigheid werd afgesloten.

In Duistervoorde trok men op de zondag na Sacramentsdag, dus veertien dagen na Pinksteren, na de Hoogmis, een feestelijk H.Mis met latijnse gezangen en orgelmuziek, onder het gebeier van de klokken door de laan naar de, nu gesloopte, jongensschool/Martinusschool.

Ook hier was een rustaltaar opgesteld en na een korte viering met preek trok men langs het land van boer Havekes achter de boerderij om, terug naar de kerk. Ik heb me laten vertellen dat

boer Havekes er voor moest zorgen dat er een goed begaanbare strook grond voor die processie beschikbaar was.

Ook in de parochies van De Vecht en Klarenbeek werden deze feestelijke vieringen gehouden.

Ieder jaar opnieuw was het een belangrijk hoogtepunt in de parochie en er ging veel voorbereiding aan vooraf.

In Duistervoorde werd de weg waarlangs de processie trok versierd met geel-witte vlaggen (geel-wit zijn de pauselijke kleuren).

Bekend waren de kleurrijke mozaïken, die op de grond langs de weg, b.v. tussen de bomen in de Kerklaan, gemaakt werden van bloemen en soms ook van gekleurd zagemeel. Hiervan werden dan religieuze voorstellingen gemaakt, zoals een kelk, een schaal met broden en vissen (Wondere broodvermenigvuldiging) 'n hart, een kruis en een anker (symbolen van liefde, geloof en hoop). De deelname aan deze processie was massaal. De harmonie St Caecilia speelde bekende kerkliederen, veel meisjes waren als bruidje gekleed en droegen bloemen mee.

De processie werd geopend met het processiekruis gedragen door een misdienaar en aan beide zijden van hem een misdienaar met een processielantaarn (een lantaarn op een lange stok waarin een kaars brandde). Misdienaars waren jongens die vanaf de tweede klas van de lagere school mochten "mis dienen" d.w.z. de priester helpen in de H.Mis. Zij moesten dan eerst een hele reeks latijnse gebeden van buiten leren en na verschillende keren oefenen mochten ze dan om t verbeurt meedoen. De functie van misdienaar is na het Vaticaan Coneilie geopend in 1962 veel minder omvangrijk geworden en ook meisjes mogen nu meedoen. Deze veranderingen kwamen vooraal voort uit het invoeren van de landstaal, het Nederlands in ons geval, waardoor de latijnse taal veel minder gebruikt ging worden.

Achter deze misdienaars kwam het grote Sacramentsvaandel gedragen door een parochiaan en het was een uitverkiezing als je dit mocht doen.

Ook vele katholieke verenigingen en organisaties waren present veelal in hun uniform, zoals de Verkenner, de Jonge Wacht, de KJC (Katholieke Jongens Centrale), de Kajotters en daarvoor de Jonge Werkman, de voetbalclub Voorwaarts, allemaal met hun eigen vlaggen en vaandels. Natuurlijk waren ook de vrouwelijke jeugd en jongeren erbij, zoals de leden van de K.J.M. (Katholieke Jonge Meisjes) en de K.J.V. (Katholieke Jonge Vrouwen) en de leden van het Vrouwengilde.

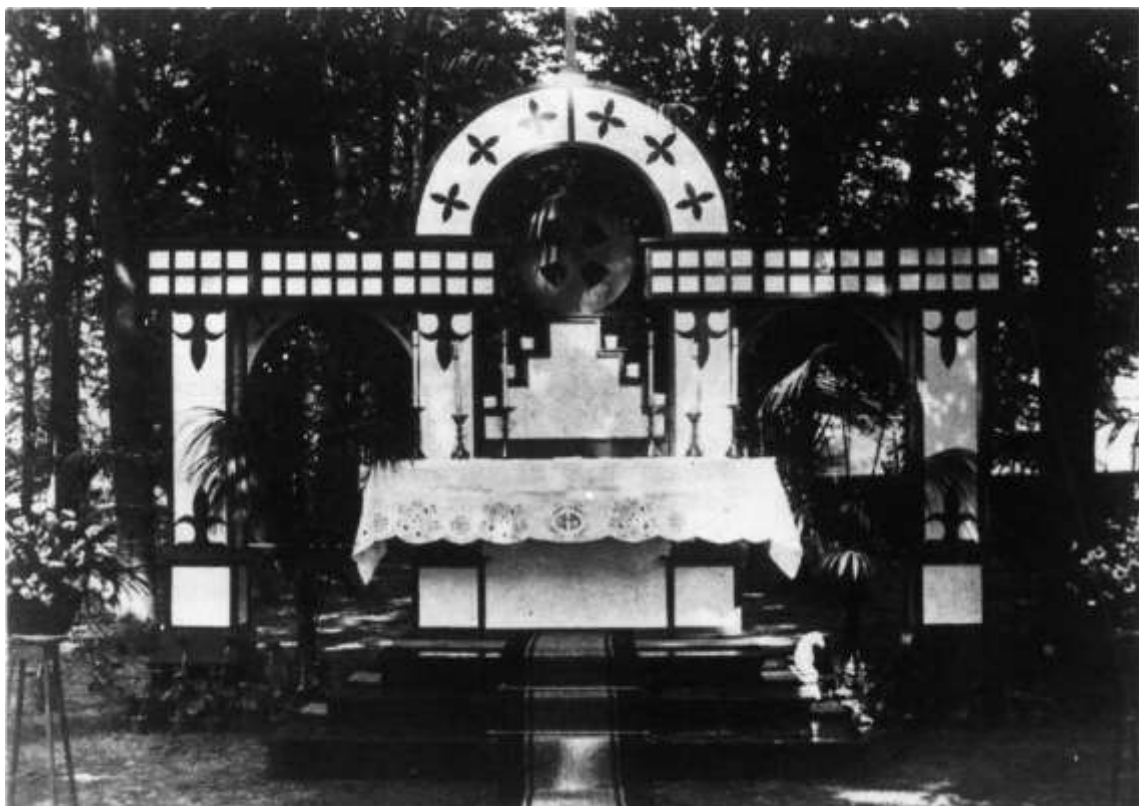
Verder de vaandels van de R.K. Middenstandsvereniging, de A.B.T.B. (Aartsdiveesane Boeren en Tuinders Bond), de K.H.B. (Katholieke Arbeiders Beweging) waarbij ik ook niet mag vergeten de J.B.T.B. (Jonge Boeren en Tuinders Bond).

De schooljeugd was er aanwezig en verder alle parochianen die niet bij een vereniging of organisatie waren aangesloten.

Dat het kerkkoor, toen alleen bestaand uit mannen, niet mocht ontbreken spreekt vanzelf. Zij zongen, soms met steun van de harmonie, processielieder, die veelal in de latijnse taal waren. De hele parochiegemeenschap kende deze gezangen en zong ze vol overgave mee. Het centrale punt in dit grote feestelijke gebeuren was de grote baldakijn waaronder een priester liep die een monstrans droeg waarin een H.Hostie was geplaatst.

Een baldakijn was een soort vierkante luifel op vier stokken die gedragen werd door de heren kerkmeesters (tegenwoordig zijn dat leden van het parochiebestuur). Door deze heren gestoken in

stemmig jaquet, was dit een erebaan. De heren armmeester (tegenwoordig leden van de parochiele charitas instelling) liepen er naast. Een hele groep misdienaars in rode toogjes (tot aan de voeten reikend gewaad) en een witte superplie (kort wit koorhemd) ging hieraan vooraf.

Rustaltaar bij de processie in Klarenbeek ca. 1955
Coll. A.A.G. Bloem.

Twee misdienaars zwaaiden met het wierookval waaruit dan wolken van wierookdamp kwamen. Een wierookval is een bakje met deksel aan lange kettingen, waarvan er in Duistervoorde een van zilver en een van koper was. In het bakje werd een gloeiend kooltje gelegd en hierop strooide men dan wierookkorrels, waardoor het ging dampen en een bijzondere geur verspreidde. Deze wierook werd ook in diensten vaker gebruikt, nu nog sporadisch. De geur van de damp was niet voor iedereen aangenaam en menig misdienaartje is in de loop der tijden er misselijk van geworden. De eerder genoemde bruidjes omgaven dit middelpunt van de sacramentsprocessie.

Door niet-katholieken behoeven de begrippen H. Sacrament en H. Hostie wellicht enige uitleg. Zij verwijzen naar H. Schrift waarin het laatste avondmaal dat Christus hield met zijn apostelen wordt beschreven. Hij nam toen brood in Zijn handen, zegende het, brak het en deelde het uit met de woorden: "Dit is mijn lichaam".

De hostie die nu wordt rondgedragen is een van witte bloem gebakken grote ronde ouwel. Het bakken hiervan gebeurde, en soms nog, in kloosters.

En vervolgens onze katholieke geloofsleer is Christus op zinnebeeldige wijze in de H. Hostie aanwezig als in de viering van de H. Mis de priester hierover de woorden uitspreekt: "Dit is mijn lichaam".

Vandaar dat de R.K. Kerk de H. Hostie nog steeds met eerbied omringt en de daad van de Heer jaarlijks wilde gedenken in de sacramentsprocessie.

Ook het begrip monstrans, waarin, zoals al gezegd, de H. Hostie was geplaatst behoeft enige uitleg.

Een monstrans is een religieus gebruiksvoorwerp vaak gemaakt van verguld zilver of een ander edel metaal en vaak rijk versierd met fijn smeedwerk van edelsmeden. De gebroeders Brom uit Utrecht maakten veel van deze kunstzinnige voorwerpen.

Het bestaat uit een ronde of soms achtkantige voet en een bovenstuk waarin een glazen eilinder geplaatst is. Die eilinder is aan een kant te openen en men kan dan een cirkelvormige houder hierin plaatsen waarin de H. Hostie zit.

Het is misschien een wat ingewikkelde beschrijving en daarom kan een foto, die hierbij gaat, veel verduidelijken.

Direkt achter de baldakijn liepen de Eerwaarde Zusters van J.M.J. (Jezus, Maria, Jozef), die hun moederhuis in Schijndel hadden. Deze zusters waren werkzaam op de kleuterschool of als onderwijzeres op de R.K. meisjesschool St. Antonius. Zij woonden vele jaren in het Huis Duistervoorde waar nu de fam. IJsseldijk woont.

Een grote groep parochianen sloot dan deze processie.

Als de processie voorbij was nam iedereen weer plaats in de kerk waar met een korte plechtigheid dit jaarlijks parochiefeest besloten werd.

Maar tijden veranderen, ook in de religieuze beleving binnen de Rooms Katholieke Kerk. Het Tweede Vaticaanse Concilie van 1962-1965 bijeengeroepen door de onvergetelijke Paus Johannes XXIII heeft wezenlijk aan die veranderingen bijgedragen. Hij riep de katholieke gemeenschap op tot vernieuwing en een aan de moderne tijd aangepast geloofsleven. Hij wilde zoals Hij het zelf uitdrukte: "De ramen van de Kerk wijd open zetten". Er kwamen veel liturgische veranderingen waarop ik in dit bestek niet verder wil ingaan.

Maar met die veranderingen werd ook veel afgeschaft waarop ook de moderne tijd van invloed is geweest.

Men kreeg minder behoefte aan uiterlijke vormen waarbij ook de typische Hollandse nuchterheid zeker een rol speelde. Daarom raakte rond 1965 de sacramentsprocessie in onbruik in een groot deel van ons land en vooral de oudere generatie in onze streken heeft dit afschaffen als een groot verlies ervaren.

In Brabant en Limburg handhaafde men plaatselijk deze traditie en ook nu nog trekken daar rond Sacramentsdag processies uit. Behalve de sacramentsprocessie kende men vroeger ook nog de zgn. bidprocessies, om zegen te vragen over het gewas in de velden. Men trok dan biddend rond 's morgens al in de vroege en dat gebeurde dan op de drie dagen voor Hemelvaart. Deze dagen werden de Kruisdagen genoemd. Of in Duistervoorde ook dergelijke bidprocessies werden gehouden is mij niet bekend.

En als je dan schrijft over processies dan wil je graag iets meer weten over de achtergrond. In een encyclopedie vond ik het volgende:

Processie stamt af van het latijnse woord processio hetgeen rondgang betekent. Het is een plechtige optocht van priesters

en leken in of buiten het kerkgebouw. Processie is verwant aan pelgrimstocht of bedevaart. De Nederlandse Grondwet staat processies in de openlucht alleen toe, zover die reeds in 1848 bestonden tenzij deze op eigen terrein gehouden werden. In het geval van de R.K. parochies in de gemeente Voorst was dit ook zo en in Duistervoorde werd indertijd een slagboom in de Kerklaan aan de zijde van de Molenstraat dicht gedaan om aan te geven dat het eigen terrein was.

Deze slagboom is inmiddels verdwenen en de Kerklaan is nu van de gemeente Voorst. Van het oorspronkelijk kerkelijk grondgebied. Duistervoorde is niet zo veel meer overgebleven. Wat in veel plaatsen als een folkloritisch gebeuren nog wel plaats vindt in de Palmpasenoptocht. Deze optocht waarbij veel palmtakken worden gebruikt als versiering van de Palmpaasstok herinnert aan de intocht van de Heer in Jeruzalem waarbij inwoners ter verwelkoming met palmtakken zwaaiden. En op die dag wordt in de R. K. kerk tijdens een viering ook een palmprocessie gehouden.

Ongetwijfeld zal dit onderwerp nog wel meer uitgediept kunnen worden maar ik heb me hoofdzakelijk willen beperken tot wat in onze steken plaats vond.

T. Kupers.

WILP, VAN VROEGER TOT NU.

Druk bezochte dia-lezing in "De Smidse".

Op maandag 5 oktober 1992 werd in cafe-restaurant "De Smidse" in Wilp een lezing met dia-vertoning gehouden onder de titel: "Wilp, van vroeger tot nu", door de heren G.J. Mulder uit Holten (oud-inwoner van Wilp) en A. Hazelaar uit Wilp, geassisteerd door de heer L. Sevenster uit Twello.

Zoals langzamerhand gebruikelijk bij onze verenigingsavonden, was ook dit keer de zaal goed bezet: 185 personen waren aanwezig op een totaal van ongeveer 200 stoelen.

Nadat voorzitter mevrouw mr C.G. Bieze-van Eek de bijeenkomst had geopend, kreeg vervolgens de heer Mulder het woord.

De dia's, vertoond op 2 projectieschermen, werden door hem op een boeiende en soms ook humoristische manier en enigszins in de streektaai, van commentaar voorzien.

Via de dia's en soms aangevuld met reacties vanuit de zaal, werd menig plekje in het dorp Wilp van nu, vergeleken met de situatie in het verleden.

Hierbij waren verschillende inmiddels verdwenen of veranderde panden en plekjes te zien.

De in de zaal aanwezige Wilpenaren en oud-Wilpenaren kwamen hierbij volledig aan hun trekken. Maar ook voor de niet-Wilpenaren vormde de lezing een leerzame aanvulling op hun kennis over Wilp.

Uit het geheel komt het beeld naar voren van een dorp met veel tastbare herinneringen uit het verleden, die geleidelijk echter door diverse oorzaken aan het verdwijnen zijn.

Wie de beelden van een dorp als Wilp uit een min of meer nabij verleden bezielt, komt tot de ontdekking dat bijvoorbeeld veel beroepen en ambachten veranderd of zelfs geheel verdwenen zijn. Die veranderingen maken het onderwerp extra levendig.

Hoe woonden en werkten de bakker, de melkboer, de kruidenier, de molenaar, de kolenboer, de schoolmeester, de smid, de dorpstimmerman, de manufacturier, de dorpsdokter, de pensionhouder voor zomergasten, de dominee in zijn zondagsschool, enzovoort?

Het is een bonte schakering van personen die elk hun verhaal hebben.

Hulppostkantoor van R. Gerritsen te Wilp, 1912. Coll. O.K.V.

De lezing zal, naar ik begrepen heb, te zijner tijd een vervolg krijgen dat zal gaan over de direkte omgeving van Wilp. Wie te voet het dorp Wilp en de direkte omgeving nader verkent, kan met de kennis van de lezing in het achterhoofd nog veel waardevols ontdekken.

A.J. Fransen.

ONS FOTO — ARCHIEF.

Veel reacties mochten wij ontvangen op de puzzelfoto in het vorige nummer.

Het blijkt Jan Haagen te zijn die in de Zandstraat in Gietelo woonde. Hij had een kwekerij van groenten, die hij langs de deur ventte met een handkar.

Deze kar werd omgebouwd tot paardenwagen, zoals door vakmensen als de heer Piepenbroek uit de Posterenk werd opgemerkt.

De foto werd waarschijnlijk genomen door de heer Gigengack uit Voorst, want zijn vrouw staat rechts op de foto en naast haar de buurvrouw Zoetenhorst, wonende aan de Rijksstraatweg op nr 158 in Voorst. Dit is ook het huis dat op de achtergrond van de foto staat. De groentekar kwam uit de richting Twello en staat bijna midden op de weg. De foto werd omstreeks 1935/'38 genomen.

Na het overlijden van Jan Haagen ging zijn groentekar naar de klompenfabriek van Veldhoen in Twello, waar hij nog vele jaren zijn goede diensten heeft bewezen, aldus de heer Piepenbroek. Ons lid, de heer Hartgers uit Laren (Gld) gaf nog een aardige aanvulling op de heer Gigengack.

Hij bezocht rond de eeuwwisseling de kermissen en hij maakte dan foto's. In de Lochemse Courant van 23 april 1892 staat onder PHOTOGRAPHIE.

"Bij den heer Bannink, kastelein te Laren,
Uw Dienstige Dienaar W.T. Gigengack".

Welk huis is dit en waar staat het?

In dezelfde courant van 3 september 1902 wordt geschreven over de drukbezochte kermis van Laren. "Een gemis echter was het ontbreken van de draaimolen van Gigengack".

De familie Koster uit Apeldoorn kreeg uit een erfenis een aantal glasplaten van een fotograaf uit de periode 1880-1910. Ze werden afgegeven op het gemeentearchief te Apeldoorn, die er afdrukken van maakte. In de serie afdukken komen 5 foto's voor die in de Gemeente Voorst zijn gemaakt.

Via ons lid, de heer Ummels uit Apeldoorn, kreeg ik de beschikking over een foto van de eerste school van Teuge, een tweetal gezichten op Nijbroek en 2 opnames van een huis, de voor- en achterkant uit Nijbroek. Kunt u ons helpen met de oplossing?

Waar stond dit verdwenen huis in Nijbroek?

L. Sevenster.

EEN TEKENENDE KASTEELHEER TE TWELLO.

In de vorige eeuw schafte J.H. Timme zich een schetsboek aan, dat hij voor een deel vulde met potloodtekeningen en - schetsen (13 stuks) en geaquarelleerde potloodtekeningen (19 stuks) van topografische onderwerpen. Niet allen zijn voorzien van de naam

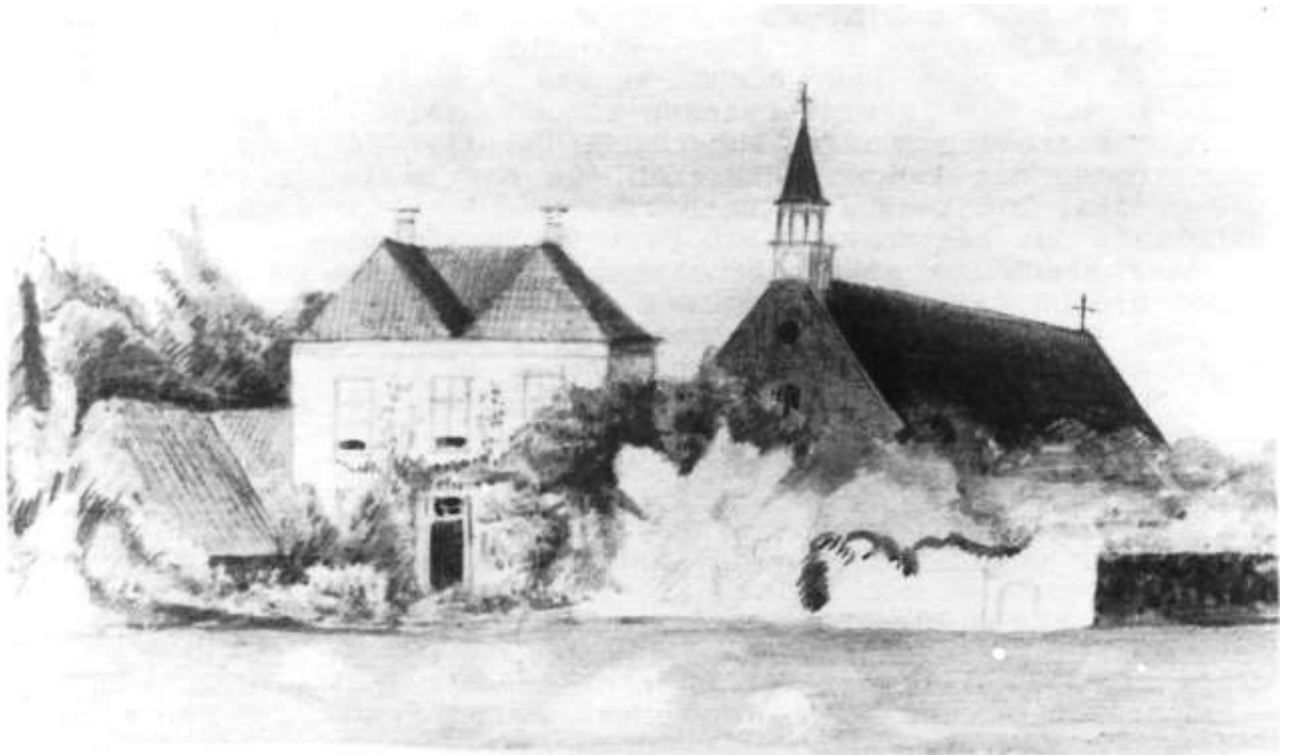
Het kasteel "Het Holthuis", gezien uit het noordoosten. Coll. J. Harenberg, Zutphen.

van het onderwerp en slechts een is gedateerd, een "boerderij bij Beekhuizen" (Velp), die hij in augustus 1879 aquarelleerde. De afbeeldingen zijn van uiteenlopende kwaliteit; er zijn een paar vlotte schetsen bij, maar ook wat krampachtige.

Timme zocht zijn onderwerpen voor het overgrote deel op de Veluwe, maar er is ook een gezicht op de Waal bij Tiel bij en het schetsboek eindigt met afbeeldingen van Bayreuth, Neurenberg, een Rijngezicht bij Rudesheim en een van een onbekende Duitse stad.

Twello is met vijf afbeeldingen vertegenwoordigd en het is ook niet verwonderlijk dat het schetsboek hiermede begint, want de heer Timme was ingezetene van Twello. Aan de binnenzijde van de omslag tekent hij vol trots: Schetsboek - J.H. Timme - HUIZE DUISTERVOORDE Twello bij Deventer 1875.

Wie is de tekenaar nu eigenlijk? Wel, we hebben hier te maken met de Amsterdamse bankier Johan Hendrik Timme, die in 1863 het huis Duistervoorde gekocht had en vervolgens ingrijpend liet verbouwen, welke werkzaamheden blijkens een gevelsteen gereedkwamen in 1864.

Het kasteel "Duistervoorde" en de eeste Rooms
Katholieke kerk.
Coll. J. Harenberg, Zutphen.

In zekere zin wordt het commentaar bij zijn afbeeldingen gegeven door de bekende dominee J. Craandijk in zijn in de vorige eeuw verschenen "wandelingen door Nederland". Het schetsboek opent met een aquarel van het "Holthuis", dat zich dan nog grotendeels vertoont in de vorm, zoals Jan de Beyer het huis in 1744 afbeeldde, zij het dat de rechtervleugel met toren dan al is verdwenen. Wel zijn de oude kruisvensters dan nog aanwezig en de toren aan de achterzijde verheft zich

nog in volle hoogte. Kort na de voltooiing van de aquarel heeft het huis een vergaande verbouwing ondergaan onder Joan Frederik Nering Bögel, waarbij die toren en het naastgelegen achterhuis tot op het souterrein werden afgebroken en het tegenwoordige terras werd gecreëerd. Ook werden de zijgevels van het achterste gedeelte naar buiten verplaatst, zodat het huidige, nagenoeg vierkante huis ontstond, waarbij de gevel met kruisvensters dus verdween. Hierdoor kreeg het huis een wat stijf aanzien. Reeds Craandijk moest beamen, dat het huis door die verbouwing veel aangenamer te bewonen was. "En toch - hoeveel schooner was het in dien tijd, toen 't met zijn verweerde muren, zijn ouderwetsche vensters, zijn hoog bemost dak, zijn achtkant torentje en het vervallen uitbouwseltje aan den achtergevel, tusschen het verwilderde hout uit de ruig begroeide gracht oprees l Het muurwerk van het hoofdgebouw is wel hetzelfde gebleven, maar alles is opgeknapt, vernieuwd; al het oude, onregelmatige, schilderachtige is verdwenen, alle sporen van verwaarloozing en verwildering zijn uitgewischt".

Na het Holthuis volgt een anonieme aquarel, maar deze stelt hoogstwaarschijnlijk de "Grote Noordijk" voor. Het huis is afgebeeld in zijn negentiende-eeuwse toestand, nog met de Empire-ramen, die later vervangen zouden worden door ruiten met een roedeverdeling naar achttiende-eeuws model, en ook de schoorstenen met kappen ontbreken. Zo ook heeft Craandijk het huis gezien, blijkens zijn ontboezeming: " 't voornaamste is de rustplaats des heeren Mr H.W.J. van Marie aan onze rechterhand, met haar krachtige eikenbosch, haar breede lanen en paden, de helder groene, sierlijke acacia's onder de hoge stammen langs den weg, de groote weide voorhet kloeke rood stenen heerenhuis en het dichte, gezonde hout daar omheen, de flinke boerderij en de nette, deftige nevengebouwen, een dier degelijke Hollandsche landgoederen, waaraan het oog des wandelaars te gast gaat, zonder pronk of praal, maar solide en rijk in al zijn onderdelen".

Een aantal afbeeldingen verder stuiten we op een aardige aquarel van de katholieke kerk van Duistervoorde. Hier vergast Craandijk ons op het volgende: "De weg brengt ons aan een eikenlaan, bij wier ingang de palen met den naam DUISTERVOORDE ons aanwijzen, dat wij aanvankelijk ons doel hebben bereikt. 'T verwondert ons niet, dat wij aan het einde der laan, dicht bij het heerenhuis, een R.C. kerk met pastorie en begraafplaats vinden, 't Was ons bekend, dat sedert geruimen tijde het bedehuis der R. Catholicken van Twello op den grond van dit landgoed was gesticht".

Christina Sophie van Stepraedt, die bij boedelscheiding van 4 juni 1766 uit de boedel van haar ouders Duistervoorde ontving, stelde de grond voor de bouw van een kerk beschikbaar in 1792. De inwijding van de kerk vond eerst plaats in 1803. Een nieuwe kerk werd naderhand gebouwd en in 1888 ingewijd, waarna de oude kerk werd afgebroken.

Vervolgens komt er een potloodschets van het kasteel Duistervoorde, die vermoedelijk niet nader uitgewerkt is. Het huis vertoont zich in de vorm, die Timme er door zijn verbouwing aan gegeven heeft. Het huis heeft dan nog de balustrade op de kroonlijst, die het platte dak moest maskeren en het eenvoudige daktorentje is dan nog gekroond met een piek. Craandijk heeft weinig goeds er voor over. Duistervoorde "is blijkbaar een schoon riddergoed geweest, gelijk het met zijn bouwlanden en bosschen een aanmerkelijke uitgestrektheid had.

Maar het moderne, villa-achtige, gepleisterde heerenhuis staat ledig; van de schuttingen en hagen der moestuinen en boomgaarden is de zorgende hand afgetrokken; de paden zijn met gras begroeid, de heesters verwilders, een goed deel van het terrein is met groente beteeld, de beek is vol waterplanten, het bosch slecht onderhouden en vol opslag en ruigte".

Dat Craandijk het goed in deze toestand aantrof was gelegen in het feit dat Timme het goed in 1878 in percelen had laten veilen, waarbij onder meer het huisperceel in handen van het R.K. kerkbestuur gekomen was, die op het terrein een nieuwe kerk liet verrijzen en aan het huis voorlopig geen aandacht kon besteden, aangezien zij de handen voorlopig vol had met de kerkbouw.

De laatste Twellose afbeelding is een potloodtekening, getiteld "Gezicht in Twello". Helaas heeft Timme niet vermeld, welk gedeelte van het oude dorp hij vereeuwigd heeft. Het blijkt bij de winkel van Hoorneman te zijn, Dorpsstraat no. 1.

Deze vijf afbeeldingen vormen een goede aanvulling van de aangezichten van het vroegere Twello.

Door J. Harenberg, Zutphen.

JOHAN HENDRIK TIMME.

Het bevolkingsregister van Twello geeft ons nog aardige aanvullende gegevens van de familie Timme. Hij werd in Amsterdam geboren op 30 april 1842 en hij kwam "zonder beroep" uit Amsterdam op 18 mei 1863 in Twello aan. Hij was belijdend lid van de Evangelisch Lutherse Gemeente.

De heer J.H. Timme. Mevr. C.N.D. Timme-Rahee. Coll. A.W. Peet,

Op 1 oktober 1878 vertrok hij met zijn vrouw uit de Gemeente Voorst naar Rheden.

Hij huwde met Catharina Natali Dorotee Rahee, die in Arasterdam was geboren op 3 april 1844.

Zij kwam op 19 april 1866 definitief in Duistervoorde wonen. Naast vele meiden en knechten, die elkaar om de 2 tot 5 jaar afwisselden, geeft het bevolkingsregister 1860-1890 aan, dat de familie Timme een gouvernante in dienst had, geboren op 6 oktober 1828 te Zutphen, met de prachtige namen Jeannette Marianne Elisabetha Galette. Haar functie is des te verwonderlijker, omdat er geen kinderen van de familie Timme in de geboorteregisters voorkomen.

L. Sevenster, Twello.

ENKELE ARCHEOLOGISCHE VONDSTEN BIJ DE OUDE LOINE TE WILP.

De geschreven geschiedenis van de boerderij de "Oude Loine" te Wilp gaat terug tot 1452. Het is echter zeer aannemelijk dat de plaats waar de "Oude Loine" staat al veel eerder bewoond was. Op de net buitendijkse gelegen akker ten noorden van de boerderij zijn een aantal archeologische vondsten gedaan die dit lijken te bevestigen.

De vondsten zijn gedaan in de bouwvoor en bewijzen dus niet met zekerheid dat ze op deze plek thuishoren. Ze zouden er eventueel terecht kunnen zijn gekomen bij het opbrengen van grond van elders. Alleen via uitgebreider archeologisch onderzoek zou een eventuele bewoning voor 1452 aan te tonen zijn. De vondsten passen echter wel in de geschiedenis van het dorp Wilp.

Aardwerk.

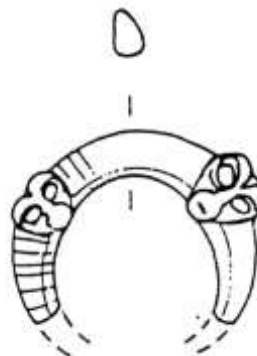
Er zijn verschillende scherven gevonden uit de 11e-12e eeuw en later.

Gevonden werden:

1. Kogelpotaardewerk 14 fragmenten.
2. Pingsdorfaardewerk 3 fragmenten.
3. Paffrathaardewerk 11 fragmenten.
4. Proto-steengoed 6 fragmenten.
5. Steengoed 3 fragmenten.
6. Blauw-grijs aardewerk 2 fragmenten.

Pingsdorf tuitpot met gelobde voet met karakteristieke rood-bruine of paarse versiering.

Bronzen riemgeleider, 9e eeuw. Tekening IPP Amsterdam,

Metaal.

Met de metaaldetector werd een bronzen halve ring met twee dierenkoppen gevonden. Volgens de ROB (Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek) te Amersfoort betreft het hier twee katachtigen. De ring wordt gedateerd in de 9e eeuw en is mogelijk gebruikt als riemgeleider.

Vuursteen.

De oudste vondsten bij de Oude Loine betreffen 15 stukjes vuursteen. Het betreft 3 klingen en 2 grote en 10 kleinere afslagen. De afslagen ontstonden bij de fabricage van vuurstenen werktuigen. Ze zijn volgens de ROB te dateren in het mesolithicum, de midden steentijd (ongeveer van 8000 tot 4500 voor Christus).

In die tijd waren de mensen nog jagers en verzamelaars en hadden nog geen vaste woonplaatsen. De landbouw werd pas in het begin van het neolithicum, de nieuwe steentijd (4500 - 2000 voor Christus) ingevoerd in Nederland.

De mesolithische vondsten kan men in principe overal op hoger gelegen gronden vinden.

Hoewel er toen nog geen sprake was van permanente bewoning, waren er dus meer dan 6000 jaar geleden al mensen aanwezig op de plek waar nu de "Oude Loine" staat.

door J. Groenenberg.

DE MYSTERIEUZE SARCOFAGEN VAN TEUGE

Tijdens het verzamelen van enige historische gegevens over het dorpje Teuge was mijn eerste impressie dat ik te doen had met een klein plaatsje, zoals vele andere in ons land. In feite betrof het slechts een aantal oude boerderijen en enige woonhuizen, die gezamenlijk nimmer het recht konden verwerven de naam kerspel te voeren.

Allereerst was het nodig het schaarse historische materiaal omtrent dat plaatsje en zijn omgeving op te sporen en te onderzoeken om aldus een indruk te krijgen aan welke omstandigheden en invloeden Teuge zijn ontstaan te danken heeft.

Daar de belangstelling der bewoners als regel meer uitgaat naar het recente verleden, gebeurtenissen waarbij ze zelf betrokken zijn geweest, ontkom je er niet aan eerst een aantal oudere dorpsgenoten te raadplegen om op die manier een ingang tot het verleden te verkrijgen.

Bij zo'n eerste benadering kwam ik al gauw tot de ontdekking, dat je bij dergelijke activiteiten met de meest onverwachte verrassingen kunt worden geconfronteerd.

"HET MIDDENZAND"

Het beginpunt lag bij een boerderij die al sinds onheugelijke tijden "Het Middenzand" wordt genoemd. Hoe ik daar zo terecht kwam was meer toeval, het gevolg was echter wel dat er vele bezoeken op zouden volgen.

De bewoner was Jo de Vries, een naam die even onschuldig overkwam als die van zijn boerderij. Hij was het echter die een aantal zaken aan de orde stelde, die je gewoonweg deden duizelen en afvragen waar je eigenlijk mee begonnen was.

De goede Jo haalde onder het genot van een smakelijk bakje koffie een groot bruin bot uit de kast tevoorschijn, legde het op de tafel en vroeg of ik enig idee had van de herkomst van dat bot. Nu ben ik beslist geen bottenkenner of hoe je zo iemand ook mag noemen. Jo was niettemin zo goed mij op weg te helpen en vertelde dat het een "heiligbeen" was. Hoewel ik slechts een vage voorstelling had van een heiligbeen was mijn eerste indruk dat het wel aan een groot dier moest hebben toebehoord.

Jo hielp me snel uit de droom en vertelde dat het afkomstig was van het uitgestorven reuzenhert (Megaceros euryceros), een dier met een platbladig gewei van wel drie tot vier meter spanwijdte. Het leefde hier ten tijde van het Pleistoceen (laatste ijstijd), ettelijke duizende jaren geleden. Het bot was in deze contreien op een paar meter diepte uit de grond gekomen en deskundigen hadden het als zodanig geïdentificeerd.

Daar zit je dan als amateur-historicus met de gedachte wellicht een beginpunt te hebben, waarmee het verhaal over Teuge zou kunnen beginnen. Onbewust was ik in "ijstijd" aangeland waarover mij niets bekend was en ik had geen idee welke periode als startpunt voor mijn verhaal zou dienen.

DE ROMEINEN

Het was voor Jo de Vries kennelijk maar een klein stapje om te vervolgen dat het niet onmogelijk was dat ook de Romeinen hier indertijd hadden rondgezworven. Dat sprak mij meer aan, want met Romeinen, Karel de Grote en de Middeleeuwen kom je op bekend terrein.

Dat zit zo, aldus Jo de Vries, mijn broer Willem, die indertijd naast mij woonde, heeft een antal jaren geleden bij het graven van een kuil een Romeinse munt gevonden. Overigens was dat niet de eerste want een goede kennis van mij, Jan Haverkamp, had ter plaatse ook al eens dat geluk gehad.

De eerste munt was door deskundigen als echt bevonden en aangezien deze er veel op leek zou het ook wel een Romeinse munt zijn. Op mijn vraag of hij die munt kon tonen ging hij even naar zijn broer Willem, die de munt op de schoorsteen in een pepermuntdoosje had opgeborgen.

Nauwelijks was ik van mijn eerste verbazing gekomen of ik moest constateren dat het er inderdaad op leek met een echte Romeinse munt te doen te hebben. Met enige moeite was het mogelijk de naam "Antoninus" te ontcijferen, waarna de echtheid enkele weken nadien door een deskundige werd bevestigd.

De eerst gevonden munt droeg de beeldenaar van keizer Titus, zodat het een paar munten betrof, die in de periode van 50 tot 150 na Christus geslagen zouden zijn.

Nooit had ik verwacht in het kleine dorpje Teuge zover terug te moeten gaan, overigens hoe moet je een historisch verhaal aanpakken met zo'n lange voorgeschiedenis. Veel interessante dingen bestaan echter uit drie en dat was ok hier het geval.

GEHEIMZINNIGE STENEN BAKKEN

Jo de Vries nam me vervolgens mee naar een plek achter de boerderij en toonde me een tweetal stenen bakken, die dienst deden als drinkbak voor het vee. Hij vroeg mij wat ik van die bakken dacht. Na tweemaal voor een verrassing te zijn geplaatst wordt men voorzichtig.

Ik ging die geheimzinnige bakken eens goed bekijken en kwam tot de ontdekking dat het monolieten waren, bakken gemaakt uit één klomp steen. Daar de afwerking aantoonde dat er geen machinale werktuigen aan te pas waren gekomen, moest de conclusie wel luiden, dat het handwerk was. Toen ik aan de kopse zijde van de bakken ook nog enig ruw graveerwerk ontdekte was het mysterie compleet.

Met een staalborstel werd die kant schoon gemaakt en even later kwamen er leesbare tekens tevoorschijn. Een teken dat het symbool van een huisje zou kunnen zijn en een drietal letters, die bij nadere bestudering werden ontcijferd als een C, B en een M. Op mijn vraag naar de betekenis daarvan moest Jo het antwoord schuldig blijven. Het had hem nooit aanleiding gegeven er eens een deskundige bij te halen. Hier lag een geheim voor ons dat moest worden opgelost, het was niets minder dan een uitdaging. Twee geheimzinnige bakken, beide met dezelfde vreemde inscripties.

Boerderij het Middenzand van de fam. de Vries in 1984.
Foto L. Sevenster.

MYSTERIEUZE INSCRIPTIES

De ontdekking bleef niet onbekend en het duurde dan ook niet lang of er kwam een geïnteresseerde journalist van het Deventer Dagblad, die er een prachtig verhaal van wist te maken. Hij betitelde de bakken als mogelijke Romeinse doodskesten, immers er waren ter plaatse ook Romeinse munten gevonden.

Reacties bleven niet uit. Van archeologische zijde werd schamper opgemerkt dat het gewone "zompen" waren, bakken van Bentheimer zandsteen, die als voer- of drinkbak voor het vee werden gebruikt.

Wat echter niet opgelost werd waren de lettertekens.

Het kranteartikel bracht heel wat teweeg. Meerdere bewoners uit het dorp kwamen met het bericht dat zij ook zo'n geheimzinnige bak bezaten, waarvan de herkomst eveneens onbekend was. Het raadsel werd alleen maar groter. Al gauw bleek dat er zowel kleine als grote bakken in het spel waren: de kleine van ongeveer 1, de grote van 2 meter lengte.

Uit andere gesprekken kwam naar voren dat er in het verleden heel wat meer grote exemplaren zouden zijn geweest. Ze waren echter nog al onhandelbaar, zwaar en kwetsbaar, waardoor menig exemplaar in de loop der tijden zou zijn gesneuveld. De brokken werden dan gebruikt als puin, een welkom produkt voor erfverharding in dit drassige gebied.

Het verhaal luidde dat deze kleine bakken eens als doodskisten voor kinderen zouden hebben gediend en de grote voor volwassenen. De "deskundigen" bleven niettemin bij hun oorspronkelijke uitspraak: "zompen" 1

De boeren dachten er anders over; het was volgens hen ondenkbaar dat hun voorgangers ooit bakken van zo'n zware constructie uit het buitenland betrokken zouden hebben om ze te gebruiken als voer- of drinkbak. Veel aannemelijker was het dat men in het verleden daartoe uitgeholde eikestammen zou hebben gebruikt. Overigens waren er in dit waterrijke gebied voor de duur dat het vee buiten was, voldoende kolken en sloten beschikbaar.

Inmiddels was het bekend geworden dat deze Bentheimer zandstenen bakken indertijd via waterwegen zouden zijn aangevoerd. Het gewicht van die bakken was zodanig, dat vervoer door middel van paardewagens over grote afstanden via zandwegen nauwelijks denkbaar was.

SARCOFAGEN ?

Het hele dorp leefde mee met het mysterie. Zo kwam er een jonge dame uit Teuge (Reinie Muller) vertellen dat zich in het museum van het voormalige Zuiderzee-eiland Schokland, drie van dezelfde bakken bevonden, welke daar als sarcofagen te boek stonden. Een telefoongesprek met de conservator van dat museum bevestigde dat, er stonden echter geen letters in gegraveerd.

Hij sprak er zijn verwondering over uit, dat juist een week tevoren iemand bij hem was geweest, die zich speciaal voor deze sarcofagen interesseerde, hetgeen in de voorafgaande jaren zelden het geval was. Die bewuste persoon had hem verteld dat er in het Friese museum te Leeuwarden een boekje was uitgegeven waarin alle in ons land gevonden sarcofagen waren geregistreerd. (Vroeg Middeleeuwse zandstenen sarcofagen van M. Martin).

Dank zij deze aanwijzing was het mogelijk om dit boekje te pakken te krijgen en een studie te maken van de inhoud.

Tot onze niet geringe verbazing, ik spreek van onze, want Jo de Vries was een actieve medewerker bij het onderzoek geworden, kwam daarin een bak voor, die in Apeldoorn was aangetroffen. Een dag nadien stonden we op het aangegeven adres. De eigenaar was de vroegere dorpssmid van Apeldoorn; deze had er jarenlang van vader op zoon als paardesmid

gloeierende hoefijzers in afgekoeld. De bak kon hij helaas niet meer tonen, die was aanvankelijk door enkele deskundigen bekeken, op materiaal onderzocht en ... als echt aangemerkt. Hoewel het voorval zich ettelijke jaren geleden afspeelde wist hij zich nog goed te herinneren dat die deskundigen hadden verteld dat het Bentheimer grafkisten waren uit de tijd van de Kelten. Omdat die "lui zo zeurden", had hij gezegd, neem die bak dan maar mee en nu zou deze zich bevinden in het museum te Assen. Op mijn vraag, waar die bak vandaan kwam, antwoordde hij, dat zijn grootvader vroeger bij Keurntjes in Teuge had gewerkt en van daar had hij die bak meegenomen. Niets bijzonders aldus onze smid, thans fabrikant van aanhangwagens; het was precies zo'n bak zoals er toen wel meer in Teuge waren. Die deskundigen hadden hem vroeger nimmer naar de herkomst gevraagd, anders waren ze vast wel in Teuge terechtgekomen.

De stenenkist in de zomer als plantenbak in gebruik, 1992.
Foto. L. Sevenster.

Indien deze bak een "echte" was, dan moesten die andere in Teuge eveneens echt zijn. Als niet-deskundige vonden we het maar een moeilijke zaak.

Inmiddels hadden al meer dan tien personen uit het dorp te kennen gegeven eveneens over zo'n bak te beschikken.

Tijdens een bezoek aan Apeldoorn, bij een nakomeling (mevr. A. Golstein-Bouwman) van de vroegere molenaar van Teuge, deed zich wederom een verrassing voor. In een gesprek om iets meer over die oude molen te weten te komen viel mijn oog op haar

tuin waar ik tot mijn verbazing een bloembak ontwaarde waarvan de vorm geheel beantwoordde aan die van de bewuste bakken uit Teuge. Op mijn "onschuldige" vraag wat dat voor een bak was, vertelde de eigenares dat het een kindergrafkist was uit de Romeinse tijd; een en ander was in het verleden eens door haar grootvader (Roelof Golstein, molenaar in Teuge) uitgezocht en daarom had ze dit relikwie meegenomen naar Apeldoorn.

Het bakkenmysterie bracht ons van de ene op de andere verbazing. Dat het Deventer Dagblad ook in Apeldoorn en omstreken werd gelezen, bleek uit een telefoontje na het desbetreffend artikel, dat er aan de Lochemsestraat in Teuge (bij de fam. Kasteel) eveneens zo'n bak stond, aldus een opmerkelijke Apeldoorner. Hij vond het interessant genoeg om dat even door te geven.

Zijn relaas werd bevestigd; bij mijn bezoek aan genoemde familie werd me in eerste aanleg te verstaan gegeven, dat die bak niet te koop was. De bevroren restanten van planten uit het voorgaande jaar zaten er nog in. Na de bedoeling van mijn bezoek verduidelijkt te hebben, was men een en al interesse. Wat bleek, er stonden in die bak dezelfde letters als in de twee bij Jo de Vries.

Het gevolg van het bezoek was dat die bak onmiddellijk in huis werd geplaatst. Hij stond namelijk slechts een paar meter van de weg, als het ware een uitdaging om hem mee te nemen.

Nu staat hij opgepoetst en wel in de woonkamer, gevuld met een assortiment planten.

Het veilig stellen van de bak was geen overbodige luxe, want in de voorgaande jaren waren er reeds een tweetal spoorloos verdwenen. Een ervan stond voor een boerderij, keurig gevuld met planten. Toen de boerin die planten in de loop van een morgen water wilde geven was die bak, door twee sterke kerels nauwelijks te tillen, verdwenen.

De Apeldoornse courant had intussen ook lucht gekregen van het mysterie, met het gevolg dat er een groot artikel over de "Teugse sarcofagen", voorzien van foto's in die krant verscheen.

Daarop kwam een reactie van een bewoner uit Epe, die vertelde ook over zo'n bak te beschikken, echter zonder letters. Zijn vader had hem vroeger meegebracht uit de Zuuk, zijn grootvader kwam oorspronkelijk van "de Teuge"!

De enthousiaste man had die bak na het lezen van het artikel grondig gereinigd en als ornament in de woonkamer geplaatst. Toen zijn vrouw een dag later het artikel in de krant nog eens doorlas en tot de ontdekking kwam dat het een doodskist zou zijn geweest, ontstak ze in woede en sommeerde haar man die "rotbak" onmiddellijk te verwijderen. De brave echtgenoot was niet zo goed of hij moest op eigen kracht die zware bak verwijderen. Het telefoongesprek vond enkele dagen nadien plaats, de goede man had zich vertild en was tijdelijk arbeidsongeschikt.

In Apeldoorn meldde zich nog een derde "doodskist"; een nazaat van de oude tolgaarder uit Teuge (G.A. Luijkraan) wist te vertellen dat ze o. a. nog in het bezit was van een aanplakbiljet van 1833, waarop de toltarieven uit die tijd waren aangegeven: een onbeschadigd exemplaar met een imposant watermerk.

En passant deelde ze me toen mede tevens over een doods-kist te beschikken. Ook deze bleek afkomstig te zijn uit Teuge, het was zelfs de allermooiste tot nog toe aangetroffen. Hij stond er als een sierraad in de gang met erboven aan de muur een antiek koperen zwengelpomp.

Naast al deze ervaringen werden er actief pogingen aangewend om achter de betekenis van de drie geheimzinnige letters te komen.

GEHEIMZINNIGE INSCRIPTIES

Een Zutphenaar wist mij te berichten dat de drie letters de beginletters waren van de Drie-koningen of wel de Wijzen uit het Oosten: Caspar, Balthasar en Melchior. Deze drie letters zouden namelijk in de Middeleeuwen wel meer gebruikt zijn ter bestrijding van allerhande onheil. Ze zouden zelfs voorkomen op de deuren van enkele kloosters in Duitsland en naar hij meende ook nog bij boerderijen in de Achterhoek.

Het verhaal was correct, het kwam zelfs voor in de Winkler Prins. We vroegen ons af of het inderdaad betrekking zou kunnen hebben op de eventuele inhoud van een lijk-kist.

In de vaak mysterieuze oudheid was het niet ondenkbaar dat men het symbool van een huisje in zo'n kist graveerde en er tevens een dergelijke bezwerende formule tegen boze geesten aan toevoegde. Bij gebrek aan een betere verklaring kwam dat niet onaannemelijk voor.

GEESTELIJKE VISIE

Aangezien gedurende de Middeleeuwen uitsluitend de geestelijke stand de schrijfkunst meester was, in het bijzonder van de Latijnse taal, werd de hulp ingeroepen van een clericus, die vanwege zijn latijnse studieën mogelijk een hint in de goede richting zou kunnen geven.

Zo sloeg een dominee in Twello (M. Brummelman) de Nederlandse Concordantiën (register bijbelse namen) na en kwam tot de ontdekking dat de drie letters de betekenis zouden hebben, welke ongeveer overeenkwam met de bekende letters

R.I.P., t.w.

- Christus Beatitudo Mortuorum (of Mortuis) = Christus gelukzaligheid voor/van de doden; het voor de letters voorkomende huisjessymbool spreekt voor zichzelf.

De "Lexicon abbreviaturarum" van Adriano Cappelli geeft de volgende explicatie:

- Coniugi Bene Merenti is = Voor mijn verdienstelijke echtgenote.
- Coniugi Benemerenti Maritus is = Voor mijn verdienstelijke echtgenoot.

De deskundigen werden steeds voorzichtiger met hun uitspraken en allengs werd de opmerking beluisterd dat het niet onmogelijk werd geacht dat deze kisten inderdaad doods-kisten waren.

DODENAKKER IN TEUGE ?

Er resteerde nog wel een probleem omtrent de vindplaatsen. Hierbij lag aanvankelijk een duidelijke verklaring voor de hand, namelijk in de zuidwesthoek van de oude Teugse mark lag een stuk grond, dat sinds mensenheugenis als de Bottenhoek

bekend stond. Een pastoor uit Duistervoorde (Twello) zou eens gezegd hebben dat ter plekke een dodenakker zou zijn geweest. Dat verhaal hield echter niet lang stand. De naam Bottenhoek schijnt volgens historici te zijn afgeleid van Boddenhoek, hetgeen stompenhoek betekent.

Het bewuste stuk grond was een paar eeuwen geleden een groot heideveld op laagveen. Het toen gebruikelijke afplaggen bleek daar niet goed mogelijk, er bevonden zich min of meer geconserveerde boomstronken onder het oppervlak. Kennelijk had men er eens bomen gekapt, waarna het gekaalde veld zich met heide tooide.

Enkele ingewijden waren erg gelukkig met deze uitspraak want de doden zouden vroeger uitsluitend op geweide grond zijn begraven, in een kerk of in de naaste omgeving ervan.

Er was nog een mogelijkheid, er bevond zich een grondstrook tussen de Grote Wetering en de Teugseweg, die bij de oudere bewoners bekend stond als de Trienenbolt, een oud-Nederlandse naam voor Tranenbult of -heuvel. Was die nimmer afgegraven heuvel wellicht ooit een soort grafheuvel ?

Neen, uit naspeuringen is inmiddels gebleken dat zich daar jarenlang een houtskoolbranderij heeft bevonden.

Het achtergelaten dekmateriaal (heideplaggen), steeds opnieuw aangevoerd voor de vorming van meilers, is de oorzaak van die terreinverhoging. De scherpe rook van de branderij gaf dikwijls aanleiding tot betraande ogen, vandaar de benaming: tranenheuvel.

Dat zulke verhalen een grote rijkwijdte kunnen hebben, bleek uit het bezoek van een dame uit Friesland, de provincie waar vele van deze Bentheimer zandstenen kisten zijn aangetroffen. Zij kwam hier poolshoogte nemen en verklaarde in een gesprek dat er in de Middeleeuwen ook kisten waren begraven in de naaste omgeving van borgsteden of wel boerderijen. Dat verhaal paste heel goed in de Teugse historie, dus dat houden we dan maar als het vermoedelijk juiste.

BENTHEIMER BERGWERKE

Bij een bezoek aan de plaats van herkomst van al die zandstenen bakken, Bentheim, vernamen we dat er in het verleden ook wel kleine zandstenen bakken waren gemaakt met een bestemming als drinkbak voor vee, doch deze waren machinaal vervaardigd, hetgeen aan de constructie duidelijk te zien was. Omtrent het gebruik van dergelijke met de hand gehouwen kisten uit de Middeleeuwen was helaas uitermate weinig bekend. Hoewel aangenomen wordt, dat ze dateren uit de 11de, 12de en 13de eeuw, zijn de Teugse "sarcophagen" nog altijd omgeven door een waas van geheimzinnigheid.

Teuge, 12 augustus 1991.

J.J. Speelziek

PROCES-VERBAAL.

"Op heden den 18 april 1878 verscheen voor ons burgemeester voor Voorst Frederik Jan Kloosterboer, oud 42 jaren en Albert Kloosterboer, oud 39 jaren, landbouwers, wonende te Voorst, die desgevraagd verklaren dat zij jl. zaterdag, ter gelegenheid van het voltrekken van het huwelijk van den eersten hunner zijn geweest in de herberg van Johannes Bernardus Palaster te Twello, met de getuigen Berend en Lammert Bonhof en hun broer Hendrik Jan Kloosterboer; dat zij toen wel hebben gezien dat een jongetje in die herberg in de gelagkamer rondliep en daar uit de glaasjes waarin nog suiker, doortrokken met jenever aanwezig was met een lepeltje de suiker nam en opat, doch niet dat iemand hem eenige jenever of andere sterke drank of

De herberg van Johannes Bernardus Palaster, café de Kroon.
Foto 1929, coll. O.K.V. Na cafe-rest, de "Taverne".

daarmede doortrokken suiker heeft gegeven, dat zij ook wel gezien hebben dat het kind later geheel beschonken door eene dienstmeid werd weggehaald en toen hebben vernomen dat het het vijfjarig zoontje van den heer Gelderman predikant te Twello was; dat bij diezelfde gelegenheid ook in de herberg geweest zijn zekere Nijhof met gezelschap uit Terwolde, welker Nijhof ook was getrouwd, doch dat die eerder zijn weggegaan en dat zij gezien hebben dat mee bedoeld kind het eerst is begonnen de glaasjes te ledigen welke dat gezelschap hadden achtergelaten. Waarvan wij dit proces-verbaal hebben opgemaakt, op den eed bij het aanvaarden onzer bediening afgelegd en na voorlezing en goedkeuring met comparanten getekend."

Het zal je kind maar wezen, dat in beschonken toestand wordt thuis gebracht.

Gerard B. Vrieling.

VAN DE REDACTIE.

Helaas moeten we de geschiedenisbeschrijving van de dorpskerk te Twello eenmaal onderbreken.

Door ziekte van Ds. Lekkerkerker is het hem niet mogelijk geweest om een hoofdstuk te schrijven voor het ter perse gaan van de Kronijck. Vanaf deze plaats wensen wij hem van harte beterschap.

J. Lubberts.

NIEUWE UITGAVEN

Bij de uitgeverij van Holkema en Warendorf is een jeugdboek verschenen getiteld "De gekooide Hertog".

Dit boek is geschreven door Miek Dorrestein en van tekeningen voorzien door Kees de Kieft. Het behandelt de geschiedenis van Reinoud en Eduard, Hertogen van Gelre.

J. Lubberts.

OVERZICHT ARTIKELEN KRONIJCK.

Om bepaalde artikelen gemakkelijker te kunnen terugvinden volgt hier een overzicht van de laatste vijf jaar. Het overzicht van de eerste tien jaar staat in Kronijck nr. 1. van de 11 de jaargang.

- De Brand, boerderij de Holle door J. Lubberts.
11 de jaargang nr. 1. blz. 6.
- Uit de geschiedenis van de dorpskerk te Twello deel 9 door D. Lekkerkerker.
11 de jaargang nr. 1. blz. 12.
- De bronzen bijl van Nijbroek door R.S. Hulst.
11 de jaargang nr. 2. blz. 6.
- Het Erve Rackhorst door G. Rakhorst.
11 de jaargang nr. 2. blz. 11.
- Een Bienenboer uit Gietelo door Jan van Veluwe.
11 de jaargang nr. 2. blz. 13.
- Uit de geschiedenis van de dorpskerk te Twello deel 10 door D. Lekkerkerker.
11 de jaargang nr. 2. blz. 17.
- 100 jaar St Martinuskerk Duistervoorde door H. van Vught.
11 de jaargang nr. 3. blz. 4.
- Landgoed de "Wijck" door H. Hermsen.
11 de jaargang nr. 3. blz. 13.
- Uit de geschiedenis van de dorpskerk te Twello deel 11 door D. Lekkerkerker.
11 de jaargang nr. 3. blz. 17.
- 100 jaar St Martinus kerk Duistervoorde deel 2 door H.v. Vught.
12 de jaargang nr. 1. blz. 5.
- Verwikkelingen rond een 18e eeuws Kerkelijk register door J. de Ruiter.
12 de jaargang nr. 1. blz. 11.
- Uit de geschiedenis van de dorpskerk te Twello deel 12 door D. Lekkerkerker.
12 de jaargang nr. 1. blz. 18.

-
- Verleden en heden Landgoed het Schol door A.J. Fransen.
12 de jaargang nr. 2. blz. 6.
 - Een onderzoek naar onze voorouders fam. de Vïeerd door V. en A.J. de Weerd. 12 de jaargang nr. 2. blz. 11.
 - 100 jaar St Martinuskerk te Duistervoorde deel 3 door H.v. Vught.
12 de jaargang nr. 2. blz. 16.
 - Uit de geschiedenis van de dorpskerk te Twello deel 13 door D. Lekkerkerker.
12 de jaargang nr. 2. blz. 21.
 - Het kerkhof van Duistervoorde door H. v. Vught.
12 de jaargang nr. 4. blz. 4.
 - Excursie de Lathmer door A.J. Fransen.
12 de jaargang nr. 3. blz. 6.
 - Verwikkelingen rond een 18e eeuws kerkelijk register deel 2 door J.A. de Ruiter.
12 de jaargang nr. 3. blz. 11.
 - Uit de geschiedenis van de dorpskerk te Twello deel 14 door D. Lekkerkerker.
12 de jaargang nr. 3. blz. 12.
 - Gasthuizen en hun invloed in stad en streek door A.J. Fransen.
12 de jaargang nr. 3. blz. 19.
 - Het geslacht Veldhoen door B. van den Enk.
13 de jaargang nr. 1. blz. 3.
 - Uit de geschiedenis van de dorpskerk te Twello deel 14a door D. Lekkerkerker.
13 de jaargang nr. 1. blz. 7.
 - Brandweeroefening door J. Elfrink.
13 de jaargang nr. 1. blz. 12.
 - Kasteel Duistervoorde en de adel door H. v. Vught.
13 de jaargang nr. 1. blz. 14.
 - De Terwoldse "Meintjes" door J. Lubberts.
13 de jaargang nr. 1. blz. 18.
 - De "Poterijen te Nijbroek" door J.H. Hermsen.
13 de jaargang nr. 2. blz. 12.
 - Uit de geschiedenis van de dorpskerk te Twello deel 15 door D. Lekkerkerker.
13 de jaargang nr. 2. blz. 17.
 - De jodenvervolging door A.W. Peet.
13 de jaargang nr. 2. blz. 23.
 - Marie van Vorst Williams door L. Sevenster.
14 de jaargang nr. 1. blz. 10.
 - De "ParkeLer" in Twello door L. Sevenster.
14 de jaargang nr. 1. blz. 14.
 - Uit de geschiedenis van de dorpskerk te Twello door D. Lekkerkerker.
14 de jaargang nr. 1. blz. 21.
 - Een bouwkundig raadsel door L. Sevenster.
14 de jaargang nr. 1. blz. 26.
 - Een Laat-Romeinse haarnaald in Wilp door J. Groenenberg.
14 de jaargang nr. 2. blz. 4.
 - Parijs avontuur van een Twellose bakker door J. de Ruiter.
14 de jaargang nr. 2. blz. 8.
 - Uit de geschiedenis van de dorpskerk te Twello deel 17 door D. Lekkerkerker.
14 jaargang nr. 2. blz. 11.

- Tuindorp Terwolde door J. Lubberts.
14 jaargang nr 2 blz. 14.
- Everhardus Gezienus Huender door J.L. Hartgers.
14 de jaargang nr. 2. blz. 14.
- Voorster monumenten belicht door A.J. Fransen.
14 de jaargang nr. 3. blz. 6.
- Everhardus Gezienus Huender deel 2 door J.L. Hartgers.
14 de jaargang nr. 3. blz. 11.
- Uit de geschiedenis van de dorpskerk te Twello deel 17a door
D. Lekkerkerker.
14 de jaargang nr. 3. blz. 21.
- Hoogwater in 1926 door B. van der Hoek.
14 de jaargang nr. 3. blz. 17.
- Altena en Morgenster door Dra M.M. Doorninck-Hoogenraad.
15 de jaargang nr. 1. blz. 9.
- De Middeleeuwse kerktoren van Wilp door Z. Kolks.
15 de jaargang nr. 1. blz. 9.
- Uit de geschiedenis van de dorpskerk te Twello deel 18/19
door D. Lekkerkerker.
15 de jaargang nr. 1. blz. 12.
- Een bijna uitgestorven ambacht door B. van der Hoek.
15 de jaargang nr. 1. blz. 17.
- Voorster plattelandsleven door A.J. Fransen.
15 de jaargang nr. 1. blz. 21.
- Een dominee uit Nijbroek door L. Sevenster.
15 de jaargang nr. 1. blz. 23.
- M.J. Bouwens soldaat van Napoleon door P. Boesveld.
15 de jaargang nr. 2. blz. 10.
- Uit de geschiedenis van de dorpskerk te Twello deel 20 door
D. Lekkerkerker.
15 de jaargang nr. 2. blz. 19.
- Processies door T. Kupers.
15 de jaargang nr. 3, blz 5.
- Een tekenende Kasteelheer door J. Harenberg.
15 de jaargang nr. 3. blz. 12.
- De mysterieuze sarcofagen van Teuge door J.J. Speelziek.
15 de jaargang nr. 3. blz. 17.
- Index laatste vijf jaargangen door J. Lubberts.
15 de jaargang nr. 3. blz. 26.

In mei 1990 is verschenen: Een uitgave geheel gewijd aan de oorlog 1940 - 1945, bestaande uit een groot aantal verhalen op de oorlog betrekking hebbend.

J. Lubberts.

PRETTIGE FEESTDAGEN
en
VOORSPOEDIG NIEUWJAAR.

